

the Russian Army were formed – 2nd and 3rd Polish Corps placed in Bessarabia and Podolia. The article based on archival documents shows how the 2nd Brigade first tried to unite the scattered Polish units under his command, but soon, due to the Austro-Hungarian attack on the territory of Ukraine in late February 1918, the 2nd Brigade went to Soroky in Bessarabia, housed the headquarters of 2nd Polish Corps. The article reveals the transformation of the military units of the 2nd Brigade, which occurred after its accession to the 2nd Corps, which ended with the formation on March 10, 1918 of the 5th Rifle Division, which was led by the commander of the disbanded 2nd Brigade Józef Haller. The article deals with the fate of former soldiers of the brigade after the March 1918 when all 2nd Polish Corps crossed the Dniester.

Keywords: Brest peace treaty, Polish Legions, Polish corps, Ukrainian People's Republic.

УДК 94:2-756(477-25):37.091.212(=163.2)"1878/1915"

Т. Прищеп, асп.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

НАВЧАННЯ БОЛГАР У КИЇВСЬКІЙ ДУХОВНІЙ АКАДЕМІЇ (1878-1915 РР.)

У 1878 році на Балканському півострові постала нова відроджена болгарська держава – Князівство Болгарія. Після відновлення державності у Князівстві на перше місце постало питання професійної підготовки національних кадрів для остаточно формування власне болгарської держави. Одним із напрямів професійної підготовки болгарської молоді було навчання на території Російської імперії, керівництво якої було зацікавлене у наданні відповідної допомоги. У статті досліджуються основні особливості професійної підготовки болгарських студентів у Київській духовній академії після завершення російсько-турецької війни 1877-1878 років. Визначено передумови навчання майбутніх болгарських церковних та громадських діячів у навчальних закладах Російської імперії. Автор простежує основні аспекти навчального процесу студентів з Балкан у духовному закладі Києва. У статті проаналізовано документальну базу, на основі якої регламентувався процес навчання іноземних студентів на території імперії. На основі архівних матеріалів розкривається характер освітньої підготовки та виявлено фінансовий аспект допомоги іноземним студентам. У статті також звернено увагу на діяльність випускників Київської духовної академії на батьківщині та висвітлено їхній внесок у становлення болгарської державності.

Ключові слова: болгар, Київська духовна академія, Князівство Болгарія, Російська імперія.

Навчання болгар у Київській духовній академії (КДА) у другій половині XIX – на початку XX століття було продовженням вже існуючої традиції. Студенти з Балкан зустрічаються в українських навчальних закладах ще у першій половині XVIII ст. Південні слов'яни здобували професійну освіту переважно в київських, харківських та одеських навчальних закладах. Після успішного закінчення російсько-турецької війни 1877-1878 рр. державні чиновники Російської імперії активно продовжували надавати великого значення навчанню болгар на своїй території. А вже після відновлення болгарської державності у 1878 р. у Князівстві гостро постала проблема підготовки професійних кадрів для формування власного державного апарату.

Питання навчання болгар у Київській духовній академії в історіографії частково згадується у загальному контексті. В українській історіографії варто виділити роботу О. Павлюченка, який, досліджуючи суспільні зв'язки українського та південнослов'янських народів, звертає увагу на питання професійної підготовки болгар у навчальних закладах тогочасної України [5]. Про значну роль Києва у формуванні болгарських професійних кадрів зазначають дослідники Ф. Шевченко [6, с. 30] та Г. Саган [7, с.115-127].

Серед болгарських дослідників варто виділити І. Танчева [8], Л. Метєва [9] та Р. Манафова [10], які описують процес підготовки болгарської молоді за межами Князівства Болгарія, в тому числі й на території Російської імперії. Зокрема, І. Танчев у своїй праці "Българската държава и учението на българи в чужбина" висвітлює основні тенденції у виборі болгарами навчального закладу за межами держави, а також розкриває ключові аспекти облаштування навчального процесу за кордоном [8].

Метою статті є розширення відомостей про формування відновленого Князівства Болгарія у другій половині XIX століття та висвітлення провідних тенденцій у одному із напрямів професійної підготовки болгарських кадрів. Поставлена мета обґрунтовується тим, що у вітчизняній історіографії й по сьогодні немає жодної узагальнюючої праці, присвяченої формуванню основних державних структур відновленої болгарської дер-

жави, в тому числі й висвітленню питання професійної підготовки в українських навчальних закладах.

Процес виховання болгарської молоді в навчальних закладах імперії не припинявся і в роки розриву болгарсько-російських дипломатичних відносин (1887-1889 рр.). Тут варто відзначити, що перерва у дипломатичних взаєминах з Росією ускладнювала, але не зводила до нуля питання професійної підготовки болгар у навчальних закладах імперії. З цього приводу можна лише сказати, що погіршення відносин з імперським урядом призвело до того, що у болгарському Міністерстві Народної освіти зменшили кількість болгарських стипендіатів.

Необхідно зазначити, що в другій половині XIX – на початку XX ст. питання дозволу здобувати професійну освіту на території імперії входило до загального курсу зовнішньої політики тогочасної російської держави. Процес навчання болгар в Російській імперії регламентувався спеціальним документом. Це були "Правила вибору та рекомендації слов'янських уродженців у російські навчальні заклади" від 24 квітня 1897 року, розроблені Комісією з питань освіти південних слов'ян [4, арк. 2]. У "Правилах" було чітко розписано процес набору та навчання іноземних студентів. Варто зауважити, що всі прохання про зарахування до навчальних закладів імперії зосереджувалися у віданні спеціальних російських дипломатичних агентств, які були утворені на території слов'янських країн. У Князівстві Болгарія таке агентство працювало у Софії.

За "Правилами" усі питання з приводу набору іноземних студентів мали завершитися до 1 квітня поточного року. Наступним кроком був розгляд поданих документів спеціальною Комісією з освіти, яка працювала при російському уряді. Серед документів, які подав абітурієнт, обов'язково повинні були бути свідоцтво про народження, атестат про завершений навчальний заклад на батьківщині, а також інформація про батьків. Ще однією з особливих вимог при вступі було знання російської мови. Досить важливим моментом у "Правилах" є питання подальшої діяльності болгарських випускників. Так, вони не мали права залишатися на державній службі в Російській імперії та зобов'язувались повернутися на батьківщину.

Студентами духовних навчальних закладів опікувався Священний Синод. Саме з коштів Синоду іноземні студенти отримували стипендії [4, арк. 2–3]. Проте, не всі болгарські студенти мали таку фінансову підтримку. Відомі випадки, коли болгарин перебували на власному утриманні. Так, майбутній болгарський митрополит Григорій Арабаджієв, Вергов Христо та Іван Златев навчалися в Академії за власний рахунок. Вони вивчали у ҚДА історичну групу наук та по завершенню навчання отримали науковий ступінь кандидата богослов'я без права духовно-навчальної служби в межах Російської імперії. Після повернення до Князівства Григорій Арабаджієв до 1903 року працював учителем у педагогічному училищі міста Казанлик.

Траплялось, що на навчання болгар виділяли кошти із Болгарського Екзархату. Приміром, у 1911 році за

сприяння Преосвященного Іосифа, екзарха Болгарії було прийнято рішення про надання коштів для навчання в Київській духовній академії студентам Пансію Райкову та Борису Сімову [3, арк., 13–13а]. Відповідні заходи можемо зустріти у діяльності Тимчасового російського управління, яке, завдяки діяльності проф. Харківського університету Марина Дрінова, приділяло значну увагу підготовці професійних болгарських національних кадрів. Саме завдяки діяльності М. Дрінова на початку лютого 1881 року було розроблено основні правила надання грошової допомоги болгарським студентам, які навчалися за межами Князівства, в тому числі й у ҚДА.

На основі аналізу відповідних архівних матеріалів, ми можемо прослідкувати кількість болгарських студентів у Київській духовній академії, які завершили навчальний заклад в кінці XIX – на початку XX ст. [1–4; 13].

Випускники Київської духовної академії (1885-1915 рр.)

№	ПІБ	Рік випуску	
1.	Бакалов Іоаким	1888 р.	Кандидат богослов'я
2.	Недев Никифор	1888 р.	Звання дійсного студента
3.	Русевич Константин	1888 р.	Звання дійсного студента з правом на отримання степені кандидата
4.	Болерський Василій	1889 р.	Звання дійсного студента
5.	Веніамінов Володимир	1890 р.	Звання дійсного студента
6.	Попов Христо	1892 р.	Кандидат богослов'я
7.	Ганчев Стефан	1893 р.	Звання дійсного студента
8.	Кара-Стоянов Олександр	1893 р.	Звання дійсного студента
9.	Рильський Кирил	1895 р.	Кандидат богослов'я
10.	Шивачев Григорій	1898 р.	Кандидат богослов'я
11.	Николов Спас	1898 р.	Кандидат богослов'я
12.	Арабаджієв Григорій	1898 р.	Кандидат богослов'я
13.	Златев Іван	1898 р.	Кандидат богослов'я
14.	Пенчев Філіп	1898 р.	Звання дійсного студента
15.	Ботев Димитрій	1900 р.	Свідоцтво про слухання повного академічного курсу
16.	Попов Іван	1901 р.	Звання дійсного студента
17.	Бакарджієв Стефан	1901 р.	Звання дійсного студента
18.	Іванов Бончо	1908 р.	Кандидат богослов'я
19.	Пашов Ганчо	1910 р.	Кандидат богослов'я
20.	Ташев Димитрій	1910 р.	Кандидат богослов'я
21.	Войнов Іван	1910 р.	Кандидат богослов'я
22.	Янакієв Володимир	1910 р.	Кандидат богослов'я
23.	Димитров Афанасій	1911 р.	Кандидат богослов'я
24.	Софронієв Борис Маринов	1911 р.	Кандидат богослов'я
25.	Аргіров Станіслав	1911 р.	Кандидат богослов'я
26.	Снегаров Іван	1912 р.	Кандидат богослов'я
27.	Стефков Іринеї	1912 р.	Кандидат богослов'я
28.	Георгієв Іван	1912 р.	Кандидат богослов'я
29.	Пелов Максим	1912 р.	Кандидат богослов'я
30.	Аджамов Харитон	1913 р.	Кандидат богослов'я II розряду
31.	Гяуров Христо Николов	1915 р.	Кандидат богослов'я II розряду
32.	Ілієв Володимир	1915 р.	Кандидат богослов'я

Після навчання у ҚДА болгарські випускники поверталися до Князівства Болгарія, де активно залучалися до викладацької діяльності, або ж займалися виключно церковними справами. Григорій Шивачев був одним із випускників Академії, який присвятив свою діяльність церковній сфері. У 1898 році він закінчив навчальний заклад Києва з науковим ступенем кандидата богослов'я і деякий час викладав гомілетіку та церковну проповідь в Самоковському богословському училищі. Проте вже у 1900 р. Г. Шивачев прийняв чернечий постриг з ім'ям Климент. У 1904 р. вже архімандрит Климент був призначений ректором Софійської духовної семінарії, де працював до 1906 р. Через деякий час єпископ Климент був обраний митрополитом Врачанським. Крім церковної справи митрополит Климент самостійно вивчав юриспруденцію, яка необхідна була для роботи у Священному Синоді. Саме ці знання дозволили йому

очолити комісію з питань церковного правосуддя під час розробки нового статусу екзархату [11].

Відомий болгарський педагог та громадський діяч Станімір Станіміров у свій час був стипендіатом Київської духовної академії. Навчаючись в Києві, Станіміров отримував стипендію від Священного Синоду у розмірі 200 руб. [1, арк. 4–5]. По завершенню навчання в ҚДА Станімір у 1883 р. повернувся до Габрово, де протягом року працював вчителем в Априловській гімназії, а через деякий час зайняв посаду директора. У 1886 році С. Станіміров переїздить до Софії. В столиці Князівства він займається науковою діяльністю на посаді директора Першої Софійської класичної гімназії. Його педагогічна діяльність мала велике значення для подальшого становлення болгарської науки. Адже саме з його ініціативи у 1888 р. відбулося запровадження нового педагогічного курсу у Софійській чоловічій гімназії. Вже на-

ступного року, указом від 5 січня 1889 року запропонований курс був перейменований на Вище училище, яке у 1904 р. трансформується у Софійський університет "Св. Климента Охридського" [12]. У Вищому училищі Станіміров викладав історію стародавніх східних народів та загальну історію.

Значний внесок С. Станіміров зробив у розвиток болгарської історичної науки. Так, він став засновником Болгарського історичного товариства та Археологічного інституту. Варто зазначити, що С. Станіміров був одним із перших провідних церковних істориків Князівства Болгарія. Крім викладацької діяльності займав рад посад у сфері культури та освіти. За значний внесок у розвиток педагогічної справи та за громадську діяльність Станіміров був нагороджений орденом "За державну службу" та орденом Св. Олександра [12].

Випускником Київської духовної академії був й відомий болгарський церковний історик та архівіст академік Іван Йончев Снегаров, який у 1912 році захистив дисертацію та отримав ступінь кандидата богослов'я [13]. Після повернення на батьківщину І. Снегаров активно займався викладацькою діяльністю. Він працював у напрямку створення унії у вигляді Національного союзу. Протягом тривалого часу очолював провідні структури при Болгарській академії наук – Інститут болгарської історії та архівний відділ.

Слід зазначити, що процес навчання болгарських студентів чітко контролювався не лише з російської, але й з болгарської сторони. Саме тому, наприкінці кожного навчального року Академія надсилала до болгарського синоду виписки, в яких була інформація про оцінки та поведінку студентів [8, с. 119]. Тут слід зауважити, що особливому контролю підлягали студенти, які фінансувалися світськими або ж духовними особами з Князівства Болгарія.

Підсумовуючи, можна сказати, що навчання болгар у Київській духовній академії було одним із напрямків загальноприйнятого імперського курсу щодо питання допомоги у становленні болгарської державності. Навчальний процес болгарської молоді в КДА не був звичайним процесом й контролювався з обох сторін. Відбувалися щорічні звіти, які відправлялися до Київського учбового округу та до болгарського Міністерства народної освіти. По завершенню навчання болгарські випускники поверталися на батьківщину, де займалися викладацькою та політичною діяльністю, а деякі присвятили себе церковній справі. Необхідно зазначити, що у Києві була значна кількість болгарських студентів. Адже, крім КДА болгарська молодь здобувала професійну підготовку в Університеті Святого Володимира.

Список використаних джерел

1. Центральний державний історичний архів України, м. Київ (ЦДІАК України), ф. 711, оп. 3, спр. 1385.
2. ЦДІАК України, ф. 711, оп. 3, спр. 2237.
3. ЦДІАК України, ф. 711, оп. 3, спр. 2334.
4. ЦДІАК України, ф. 711, оп. 3, спр. 2576.
5. Павлюченко О.В. Україна в російсько-югословянських суспільних зв'язках другої половини XIX – початку XX ст.: Автореф. канд. дис. / Павлюченко О. В. – К., 1992.
6. Шевченко Ф.П. Роль Києва в міжслов'янських зв'язках у XVII-XVIII ст. / Ф.П. Шевченко – К.: Вид-во Академії наук УРСР, 1963.– 44 с.
7. Саган Г. Навчання югослов'ян у Київській духовній академії (1900-1918 рр.) / Г. Саган // Українське релігієзнавство. – 2008. – № 45. – С. 115–127.
8. Танчев И. Болгарската държава и училието на българи в чужбина / И. Танчев. – София: Академично издателство "Марин Дринов", 1994. – 217 с.
9. Метев Л. Видни български правници 1879–1944 / Лалу Метев. – София: Атлас-Л, 2013. – 139 с.
10. Манафова Р.В. Интелигенция с европейски измерения (1878–1912) / Р.В. Манафова. – София: Унив. изд. "Св. Климент Охридски", 1994. – 317 с.
11. Шивачев Ст. Митрополит Климент Врачански. – [Електронний ресурс] / Ст.Шивачев // Сите българи заодно. – Режим доступу: http://www.sitebulgarizaedno.com/index.php?option=com_content&view=article&id=170:2010-12-20-10-01-57&catid=29:2010-04-24-09-14-13&Itemid=61. – Дата звернення: 14.02.2015.
12. Софійски университет "Св. Климент Охридски". – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.sofia.bg/history.asp?lines=1586&nxt=1&update=all>. – Дата звернення: 14.02.2015.
13. Випускники Киевской духовной академии 1823–1869, 1885–1915 гг. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.petergen.com/bovkaloduhov/kievda.html>. – Дата звернення: 14.02.2015.

References

1. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy, Kyiv (TsDIAC Ukrainy), fond 711, opys 3, sprava 1385.
2. TsDIAC Ukrainy, fond 711, opys 3, sprava 2237.
3. TsDIAC Ukrainy, fond 711, opys 3, sprava 2334.
4. TsDIAC Ukrainy, fond 711, opys 3, sprava 2576.
5. PAVLYUCHENKO, O.V. (1992) *Ukrayina v rosijs'ko-yuhoslov'yans'kykh suspil'nykh zv'yazkakh druhojy polovyny XIX – pochatku XX st.* Abstract of unpublished thesis (Ph.D.), Natsionalna Akademia Nauk Ukrainy.
6. SHEVCHENKO, F.P. *Roľ Kyjeva v mizhslov'yans'kykh zv'yazkakh u XVII-XVIII st.* Kyiv: Vydavnytstvo Akademii Nauk URSR.
7. SAHAN, H. (2008) *Navchannya yuhoslov'yan u Kyjivskiy dukhovnyy akademii (1900-1918 rr.) Ukrayins'ke relihiyehnavstvo.* 45, 115–127.
8. TANCHEV, I. (1994) *Bylgarskata dyrzhava i uchenieto na bylgari v chuzhzbina.* Sofiya: Akademychno izdatelstvo "Maryn Drynov".
9. METEV, L. (2013) *Vidni bylgarski pravnycy 1879–1944.* Sofiya: Atlas-L.
10. MANAFOVA, R.V. (1994) *Inteligentsiya s evropejski izmereniya (1878–1912).* Sofiya: Univ. izd. "Sv. Kliment Okhridski".
11. SHYVACHEV, S. *Mitropolit Kliment Vrachanski.* [Online]. Available from: www.sitebulgarizaedno.com/index.php?option=com_content&view=article&id=170:2010-12-20-10-01-57&catid=29:2010-04-24-09-14-13&Itemid=61. [Accessed: 14th February 2015].
12. Sofiyski universitet "Sv. Kliment Okhridski". [Online]. Available from: <http://www.sofia.bg/history.asp?lines=1586&nxt=1&update=all>. [Accessed: 14th February 2015].
13. Vypuskniky Kiyevskoi dukhovnoy akademii 1823–1869, 1885–1915 gg. [Online]. Available from: <http://www.petergen.com/bovkaloduhov/kievda.html>. [Accessed: 14th February 2015].

Надійшла до редколегії 20.02.15

T. Prishchepa, Ph. D. Student
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

THE TRAINING OF BULGARIANS AT KYIV THEOLOGICAL ACADEMY (1878–1915)

In 1878 new Bulgarian state, the Principality of Bulgaria, was restored on the Balkan Peninsula. After the restoration of statehood the key question for the Principality was the problem of training of national staff for final formation of the Bulgarian state authorities. One of directions of professional preparation of the Bulgarian young people was the studies on territory of the Russian empire, guidance of which was interested in the grant of the proper help. The article analyzes the main features of training Bulgarian students at Kiev Theological Academy after the Russo-Turkish War of 1877-1878. The preconditions of training of future Bulgarian church and public personnel at the educational institutions of the empire were determined. The author traces the main aspects of the learning process of students from the Balkans in the theological institution of Kyiv. The article analyzes the documentary basis which regulated the study process of foreign students in the empire. Based on archival material it reveals the nature of educational attainment as well as the financial aspect of assistance to foreign students. The article also draws an attention to the activities of the Kyiv Theological Academy graduates at home and highlights their contribution to the formation of the Bulgarian state.

Keywords: Bulgarians, Kyiv Theological Academy, Principality of Bulgaria, Russian Empire.